

УДК 330.34;338.45

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Коледіна К.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

В роботі доведено необхідність обрання підприємствами інноваційного шляху розвитку як основи їх конкурентних переваг. Визначено, що прийняття об'єктивних управлінських рішень в інноваційній сфері потребує формування інструментарію комплексної оцінки. Проаналізовано існуючі науково-методичні підходи до оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств. На основі проведеного аналізу розглянуті підходи систематизовано за класифікаційними ознаками. Встановлено, що запропонований підхід забезпечує проведення ґрунтовного дослідження процесу інноваційного розвитку на підприємствах та прийняття дієвих управлінських рішень щодо цього процесу.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, оцінка, промислові підприємства, науково-методичні підходи.

Постановка проблеми. Сучасним мінливим умовам господарювання притаманне створення для промислових підприємств середовища з високою конкуренцією, що вимагає від останніх якісних змін в усіх сферах діяльності. Основою таких змін має стати інноваційний розвиток, який спроможний забезпечити ефективність виробництва та якості продукції, а отже виступає запорукою досягнення стійких конкурентних переваг кожного підприємства. Для досягнення інноваційного розвитку промислові підприємства повинні, в першу чергу, провести комплексне дослідження ефективності своєї діяльності, існуючих можливостей науково-технічного розвитку та перспектив розробки й реалізації інноваційних проектів. З огляду на це актуалізується питання дослідження сучасних науково-методичних підходів до оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств як основи прийняття об'єктивних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств присвячені наукові праці таких українських та зарубіжних вчених, як Г. Бирман, І. Бланк, А. Бутенко, Г. Возняк, С. Глухова, О. Горобець, С. Євтушенко, Т. Калінеску, Л. Квятковська, О. Кирилов, О. Ковтунов, А. Косенко, Д. Крамскої, Є. Лазарева, В. Лисак, О. Олійник, Л. Малюта, О. Маслак, Д. Норткот, П. Перерва, Ю. Романовська, М. Стоянова, В. Федоренко, М. Чорна, Н. Чухрай, С. Шмидт [1-18] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень із зазначеної проблематики, до сих пір ще не сформовано загального підходу до оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств із визначенням критеріїв та методів оцінки, що в свою чергу не дає змоги задовольнити потреби промислових підприємств стосовно теоретичного та методологічного забезпечення цього питання.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз і систематизація існуючих науково-методичних підходів до оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств, виявлення їх основних переваг і недоліків та встановлення доцільності їх використання в сучасних мінливих умовах.

Виклад основного матеріалу. Систематизація поглядів науковців на методичні аспекти інноваційного розвитку промислових підприємств дозво-

лила виділити найбільш характерні науково-методичні підходи до оцінки розвитку та розділити їх на дві групи: універсальні, які можуть використовуватись для оцінки інноваційного розвитку будь-яких видів підприємств, і специфічні, що є характерними для окремих видів підприємств, залежно від їх виду діяльності, зокрема для промислових. Крім того, в результаті дослідження встановлено, що найбільш розповсюдженими об'єктами оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств виступають інноваційний потенціал, інноваційна активність та інноваційна діяльність з визначенням її ефективності.

Велика кількість вітчизняних та зарубіжних науковців [6; 7; 12; 18] при оцінці інноваційного розвитку промислових підприємств акцентує увагу на необхідності оцінювання саме інноваційного потенціалу, адже лише за умови його наявності підприємство може розвиватися інноваційним шляхом. Так, не викликає сумніву, що оцінка інноваційного потенціалу промислового підприємства є вкрай важливою умовою досягнення промисловим підприємством інноваційного розвитку, однак, щоб дослідити реальний стан інноваційного розвитку підприємства, оцінити лише його інноваційний потенціал недостатньо. Наявність потенціалу ще не є запорукою досягнення промисловим підприємством інноваційного розвитку, бо в процесі реалізації інноваційної діяльності на неї чинить вплив велика кількість як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Тому, оцінку інноваційного розвитку промислових підприємств, на думку автора, яка збігається з багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими [1-5; 12-13; 16], необхідно проводити з позицій ефективності інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність з розробки, створення та реалізації інновацій на промислових підприємствах є тривалим процесом, тому невід'ємним елементом оцінки її ефективності є статико-динамічний підхід. Деякі автори стверджують, що на етапі розробки та створення інновацій ефективність інноваційної діяльності має статичний характер, а при їх реалізації та виході на ринок – динамічний. Статичний підхід націлений на розрахунок річних, короткострокових показників відносної економічної ефективності. Серед основних представників цього підходу можна виділити О.О. Маслак та С.В. Євтушенко.

Так, в роботі О.О. Маслак [12, с. 2-68] пропонується використовувати показник порівняльної ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства, який визначається як різниця між доходами та витратами. Однак, науковцем виділено лише бюджетну та комерційну ефективність, яка має враховувати наслідки для всіх учасників інноваційних процесів, проте розрахунок за даними позиціями не диференціюється.

У праці [5, с. 61] вчений рекомендує для розрахунку ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств використовувати ряд показників та, шляхом їх співставлення за варіантами, виконувати оцінку ефективності інноваційної діяльності. Проте, недоліком даного підходу є його певна обмеженість, оскільки вимагає тотожності порівнюваних об'єктів за характеристиками, які входять до складу показників, що є неможливим у випадку принципово новизни продукту, бо спотворює результати оцінки.

Треба наголосити, що статичний підхід витратив сучасність та повинен мати дуже обмежене використання. Так, останнє десятиріччя як теоретично, так і практично, визнається динамічний підхід, сутність якого зводиться до понять «грошовий потік», «теорія грошей в часі», «теперішня вартість майбутніх періодів», що дозволяє врахувати вплив фактору часу [2]. Цей підхід є загальновідомим і застосовується практично до будь-яких інноваційних заходів. Прихильниками динамічного підходу є вітчизняні та закордонні науковці.

Зокрема, такі науковці, як: В.Г. Федоренко, О.А. Горобець, Г. Бірман, Д. Норткот [1, с. 94-95; 4, с. 124-127; 13, с. 94-95; 16, с. 167] пропонують використовувати показники чистої дисконтованої вартості, внутрішньої норми прибутку, термін окупності та індекс прибутковості. Наведені показники застосовуються у загальноприйнятому (традиційному) вираженні та, відповідно, не враховують галузеву специфіку та певні умови розробки, створення та реалізації інновацій в тій чи іншій сферах господарювання.

В роботі Г.М. Возняка [3, с. 36] відмічається, що дані показники модифікуються з позиції умов фінансування, а саме – власних та запозичених коштів. Головним дискусійним моментом цього підходу є те, що в якості запозичених коштів приймається банківський кредит, а визначальним при дисконтуванні є ставка відсотків за кредитом. На думку автора, цей недолік виправляє концепція проектного аналізу, яка прийнята в світі як методологія техніко-економічного обґрунтування інноваційно-інвестиційних проектів. За цією концепцією норма дисконту диференціюється і може бути відсотковою ставкою кредиту, реальністю власного активу, альтернативною вартістю тощо.

Також треба наголосити, що цікавою є наукова праця Ю.В. Сотнікової [15, с. 12], в якій вчена наводить метод коригування чистого приведенного доходу, що ґрунтується на поєднанні статичного та динамічного підходів до оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства. Суть запропонованого методу полягає у визначенні пріоритетності одного з альтернативних проектів шляхом визначення абсолютної ефективності та ефективності з урахуванням фактору часу. З цих позицій можна дискутувати з автором, оскільки

поняття абсолютної ефективності має право на існування незалежно від статистичного чи динамічного підходів до оцінки. До того ж недоліком даного методу є визначення показника терміну окупності лише з позиції повернення кредиту.

За визначенням ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств в науковій літературі виокремлюють такі методичні підходи, як: результативний, цільовий та витратний. Базовим підходом виступає результативний підхід, адже кінцевим результатом діяльності є отримання надприбутку від реалізації інновацій. За цим науково-методичним підходом ефективність доцільно визначати як досягнення максимально можливого результату від створення, впровадження та комерціалізації наукових розробок (результату-інновації) [10, с. 51-55]. Використання результативного підходу при визначенні ефективності інноваційної діяльності формує потребу одночасного застосування цільового підходу, оскільки результативність визначається саме результатом-інновацією, який є основою для формування системи цілей інноваційної діяльності промислового підприємства у вираженні системи техніко-економічних показників. Це обумовлює необхідність визначення ефективності відповідно до встановлених підприємством цілей, ступеню їх досягнення [17, с. 24-25].

Також треба наголосити на тому, що інноваційній діяльності промислових підприємств притаманні складність, багатоетапність та капіталомісткість, що потребує застосування для оцінки ефективності їх діяльності витратного підходу, суть якого зводиться до визначення виправданості здійснених витрат, які забезпечують досягнення одного з можливих результатів.

Таким чином, на основі проведеного теоретичного дослідження щодо підходів до оцінки ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств, можна зробити висновок, що застосування лише одного із зазначених підходів не достатньо, а доцільним є проведення оцінки ефективності на основі комплексного підходу як синтезу підходів, адаптованих до особливостей здійснення інноваційної діяльності. Такий підхід дає змогу вирішити наступні завдання: оцінка кінцевого результату здійснення інноваційної діяльності (результативний підхід); оцінка ступеню досягнення поставлених цілей промислового підприємства (цільовий підхід); оцінка ефективності здійснення витрат на досягнення кінцевого результату від інноваційної діяльності (витратний підхід).

На основі підходів, які генеровані в комплексному підході, формується система показників оцінки ефективності інноваційної діяльності. Цією проблематикою займалися вітчизняні науковці. Так, в своїй роботі О.І. Маслак та Л.А. Квятковська, які в своїй роботі [12] визначили певну систему показників оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства, до яких віднесли: показники ефективності виробничої, фінансової та інвестиційної сфер.

Це виправдано тим, що з позиції оцінки ефективності діяльності та розвитку, сфери діяльності промислового підприємства поділяються на інвестиційну, операційну (виробничу) та фінансову. Тому не дивно, що показники ефективності виробництва, інвестування в інновації та інші формуються по цих сферах.

Перевагою комплексного підходу є те, що він відображає ступінь ієрархічності кожного підходу, які одночасно можуть виступати необхідними умовами визначення ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства.

При дослідженні існуючих науково-методичних підходів до оцінки інноваційного розвитку, автором було виявлено, що деякі науковці оцінюють інноваційний розвиток промислових підприємств, спираючись на виокремлення його складових, за якими обираються певні показники. Однак, аналіз літературних джерел свідчить про неузгодженість думок науковців з цього питання, оскільки різні автори пропонують застосовувати для оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств різні складові, які відрізняються між собою як кількістю (від трьох до шести), так і внутрішньою наповненістю.

Так, зокрема, вітчизняним науковцем Л. Малютою [11] розроблено мо-дель комплексної оцінки інноваційного розвитку підприємства, яка ґрунтується на дослідженні та аналізі трьох складових: ресурсної (засвідчує наявність відповідних умов), технологічної (показує рівень технологічного оновлення виробництва) та ринкової (показує вплив підприємства на економіку країни).

Перерва П.Г. як спеціаліст у сфері організації виробництва у своїй науковій праці [14, с. 178-187] пропонує проводити оцінку інноваційного розвитку підприємства шляхом виділення чотирьох його складових, а саме: організаційно-управлінської, ринкової, науково-технічної та виробничо-технологічної з наступною оцінкою забезпеченості кожної складової інноваційного розвитку ресурсами різних типів (кадровими, матеріально-технічними, фінансовими та інформаційними), що дозволить визначити досяжні перспективи інноваційного розвитку підприємства за умови найкращого використання наявних в його розпорядженні ресурсів.

Інший перелік складових, за якими необхідно проводити оцінку стану інноваційного розвитку промислових підприємств, представлено в роботі вітчизняного науковця Д.Ю. Крамського [8, с. 40-49], який пропонує оцінювати інноваційний розвиток з позицій загальноекономічної, виробничо-технологічної, трудової, маркетингової та товарної складових. Результатом цієї оцінки є розрахунок інтегрального показника, який безпосередньо свідчить про поточний стан інноваційного розвитку на досліджуваному промисловому підприємстві.

З точки зору Лазаревої С.В. та Бутенко А.І. [9, с. 191-196] оцінку інноваційного розвитку підприємства, незалежно від організаційної форми, масштабів і форми власності потрібно проводити, по-перше, у двох варіантах, а саме: розгорнуто

й експрес-оцінку, а, по-друге, відповідно складовим інноваційного розвитку, до яких слід віднести: кадрову, науково-дослідницьку, виробничу, інформаційну, фінансову та ринкову (маркетингову).

Таким чином, шляхом побудови інтегрального показника можна виконувати оцінку рівня інноваційного розвитку промислових підприємств. При цьому інтегральний показник формується на основі розрахунку системи узагальнюючих показників за кожною складовою інноваційного розвитку, що пропонується аналітиками. Проте, вивчення наукової літератури з цього питання показало, що у науковців відсутня єдина думка стосовно кількості та переліку складових інноваційного розвитку, за якими слід проводити такий розрахунок. Тому можливим недоліком даного методу можна назвати проблеми з обґрунтованістю вибору тих чи інших складових інноваційного розвитку промислового підприємства, які будуть обрані для подальшої оцінки. Проте, на наш погляд, кількість складових не є суттєва, оскільки вона при об'єктивній оцінці обумовлює лише різне групування систем узагальнюючих показників.

Загальним недоліком науково-методичних підходів до оцінки інноваційного розвитку, які ґрунтуються на визначенні інтегрального показника є те, що, по-перше, розрахунки первинних показників, узагальнюючих, і, відповідно, інтегрального, базуються на статичному методі, тобто не враховують теорію грошей у часі; по-друге, результатом оцінки є рівень розвитку, а не абсолютна ефективність, яка визначає результат інноваційного розвитку. Розрахований рівень є величина абстрактна і прийнятна для визначення динаміки, порівняння з еталоном чи прогресивними підприємствами тощо.

Висновки і пропозиції. В результаті дослідження існуючих науково-методичних підходів до оцінки інноваційного розвитку промислових підприємств їх було систематизовано та представлено у п'яти основних групах за такими класифікаційними ознаками: за можливістю застосування для різних видів підприємства (універсальні та специфічні підходи); за об'єктом дослідження (оцінка інноваційного потенціалу, інноваційної активності, інноваційної діяльності підприємства); за урахуванням впливу фактору часу (статичний та динамічний підходи); за визначенням ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства (результативний, цільовий, витратний та комплексний підходи); за складовими інноваційного розвитку промислового підприємства. Така класифікація науково-методичних підходів дає змогу більш ретельного дослідження процесу інноваційного розвитку та прийняття ґрунтовних управлінських рішень щодо цього процесу.

Список літератури:

1. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов [пер. с англ. / под ред. Л.П. Бельх]. Москва: Банки и биржи; ЮНИТИ, 1997. 631 с.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. Киев: МП ИТЕМ ЛТД, 1995. 448 с.
3. Возняк Г.М. Економічна оцінка ефективності інноваційних проектів. Вісник Української академії банківської справи. 2006. № 1(20). С. 35-42.
4. Горобець О.А. Методи оцінки ефективності запровадження інновацій на підприємстві. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 2. Т. 1. С. 124-127.
5. Євтушенко С.В. Шляхи вдосконалення оцінки ефективності інновацій на підприємстві. Вчені записки Університету "Крок". 2008. № 18. С. 56-65.

6. Калінеску Т.В., Романовська Ю.А., Кирилов О.Д. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: монографія. Луганск: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2007. 278 с.
7. Ковтунов О.В. Економічні аспекти розвитку інноваційного потенціалу. Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. 2009. № 5. С. 252-258.
8. Крамской Д.Ю. Разработка методики оценки инновационного развития предприятия. Вісник НТУ «ХПІ». 2009. № 35. С. 40-49.
9. Лазарева Є.В., Бутенко А.І. Оцінка інноваційного розвитку малого підприємництва регіонів українського Причорномор'я. Економіка: реалії часу. 2012. № 3-4. С. 191-196.
10. Лисак В.Ю., Олійник О.С. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємства: методичні підходи. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 1(06). С. 51-55.
11. Малюта Л. Оцінювання рівня інноваційного розвитку промислового підприємства. Соціально-економічні проблеми і держава. 2011. № 1(4). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrpp.pdf>.
12. Маслак О.І., Квятковська Л.А. Система оцінки показників інноваційного потенціалу промислового підприємства. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2010. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=298>.
13. Норткот Д. Принятие инвестиционных решений [пер. с англ. / под ред. А.Н. Шохина]. Москва: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. 247 с.
14. Перерва П.Г., Косенко А.П. Развитие методов оценки эффективности использования инновационного потенциала. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2006. № 4. С. 178-187.
15. Стоянова М.М. Підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.02.02 «Економіка і управління науково-технічним прогресом» / Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. Одеса, 2005. 21 с.
16. Федоренко В.Г. Інноваційні процеси в змішаній економіці : монографія: у 2-х т. / В.Г. Федоренко, Н.П. Денисенко, І.М. Грищенко, А.П. Гречан [та ін.]; під ред. В.Г. Федоренка, Н.П. Денисенка. Київ: Пік ДСЗУ, 2008. Т. 1. 194 с.
17. Чорна М.В., Глухова С.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємства: монографія. Харків: ХДУХТ, 2012. 210 с.
18. Чухрай Н.І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2002. 314 с.

Коледина Е.А.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

В работе доказана необходимость выбора предприятиями инновационного пути развития как основы их конкурентных преимуществ. Определено, что принятие объективных управленческих решений в инновационной сфере предусматривает формирование инструментария комплексной оценки. Проанализировано существующие научно-методические подходы к оценке инновационного развития промышленных предприятий. На основе проведенного анализа рассмотренные подходы систематизировано по классификационным признакам. Установлено, что предложенный подход обеспечивает проведение глубокого исследования процесса инновационного развития на промышленных предприятиях и принятия эффективных управленческих решений.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, промышленные предприятия, научно-методические подходы.

Koliedina K.O.

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSMENT OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISES

Summary

The necessity of appliance of the innovative way of development by the industrial enterprise as a basis of their competitive benefits is proved in the work. It is defined that taking the objective management decisions in innovative development area needs to form the instrumentarium of complex assessment. The existing scientific-methodological approaches to assessment of the innovative development of the industrial enterprises is analysed. On the basis of the completed analysis the studied approaches were systematized according to the classification characteristics. It is found that the offered approach secures conducting of the fundamental research of the process of innovative development of the enterprises and taking the effective management decisions concerning this process.

Keywords: innovations, innovative development, assessment, industrial enterprises, scientific-methodological approaches.